

At leve med en naturvidenskabelig Gudstro

Spørgsmålet om hvad Gud er, er et metafysisk spørgsmål, der ikke kan reduceres til biologi eller kultur- og samfundsvidenskab

Af Thomas Söderqvist

“Zebran är ett randigt djur, ränderna går aldrig ur”, rimede den svenske 1800-talsdigter Falstaff Fakir. Zebraen vokser op med sine striber, og striberne forsvinder aldrig. Selv fik jeg en naturvidenskabelig uddannelse i gymnasiet og fortsatte med at læse kemi, zoologi og geologi på universitetet inden jeg skiftede over til en humanistisk karriere. Og selv om jeg har arbejdet som historiker og videnskabsteoretiker i over tyve år nu, så er grundtrækkene i min naturfaglige verdensopfattelse ikke forsvundet. Den styrer også min forståelse af Gud.

Man plejer at sige at videnskab og religion er modsætninger, der udelukker hinanden. At religion handler om at tro, medens videnskaberne bygger på logisk tænkning og empiriske iagttagelser, hvor det observerbare og målelige er afgørende. Det er selvfølgelig rigtigt et langt stykke hen ad vejen. Men ikke hele vejen. Naturvidenskaberne er i høj grad marineret med tro – ja, når det kommer til stykket, er tro og tillid grundlæggende indslag i det videnskabelige arbejde.

At være naturvidenskabeligt troende

Troen og tilliden er fundamentet for naturvidenskaberne, af den simple grund, at de færreste forskere selv har observeret verdens sande tilstand. De fleste stoler på en anden forsker, som stoler på en tredje, som stoler på, hvad en fjerde har iagttaget. Og de, som til syvende og sidst faktisk har iagttaget “virkeligheden”, har egentlig kun set den meget indirekte, fx i form af udslag på måleinstrumenterne. Her kommer troen og tilliden ind i billedet. For at vide noget om fysikkens og molekylærbiologiens virkelighed er man nødt til at stole på iagttagelserne og have tillid til de personer, der har konstrueret observationsinstrumenterne.

Således har videnskaberne igennem århundrederne opbygget et kompliceret netværk af tros- og tillidsforhold. Man stoler på sine kolleger, der har publiceret deres resultater i det, der lidt eufemistisk, men sigende, kaldes “anerkendte tidsskrifter”. I princippet kan man altid gå tilbage og gøre sine egne observationer og sine egne beregninger, men det er svært for den enkelte at begynde forfra som en anden Kasper Hauser og forholde sig til

verden på ny hver gang. Man kommer ikke særlig langt i løbet af en livstid. I realiteten er man derfor stort set afhængig af hvad andre siger.

Jeg er naturligvis ingen undtagelse. Det naturvidenskabelige verdensbillede jeg fik indpodet i ungdomsårene og som jeg indimellem vedligeholder ved at læse populærvidenskabelige artikler og bøger, bygger også på tro og tillid. Jeg stoler helt og holdent på de generationer af forskere, som igennem århundreder har arbejdet sig frem til det nuværende naturvidenskabelige verdenssyn.

Således tror jeg på, hvad kosmologer og geologer fortæller mig om universets og jordens udvikling. Det er muligt at kosmos snarere er hundrede milliarder år gammelt og ikke de femten milliarder år man taler om i dag, og at jorden måske har eksisteret i tyve milliarder år og ikke kun fem. Men det er peanuts. Verden er selvfølgelig ikke kun seks tusinde år, som man kan udlede af Mosebøgerne og som kreationister stadigvæk hævder.

Således tror jeg også på, hvad fysikerne fortæller mig om atomer og bosoner og kvarker. Det er muligt, at de vil finde endnu mere fundamentale slags elementarpartikler eller en ny superstrengteori om alting. Men det er sådan set også peanuts, krusninger på overfladen. Til gengæld tror jeg ikke på transsubstantiationslæren. Eller jomfrufødslen. Eller at Jesus er Guds søn. Eller et liv efter dette.

Jeg tror også på Darwins evolutionsteori. Godt nok har jeg aldrig set en ny art dannes foran mine

øjne, og jeg kan livligt forestille mig at molekylærbiologerne snart vil kunne forklare livets opståen og at paleontologerne vil fremkomme med helt nye forklaringer på trilobiternes skæbne, hvirveldyrenes oprindelse og dinosaurernes uddøen. Men det er i givet fald biologiske og kemiske forklaringer, vi så taler om. Ikke mirakler. Ikke skabelse.

Jeg har heller ingen som helst grund til at antage andet end at mennesket er én af de mange dyrearter, der er opstået og forsvundet i de mange hundrede millioner år, der har eksisteret liv på jorden. Mennesket er et højtudviklet dyr, og dets mangfoldige adfærd og kultur er en del af dets evolutionære tilpasning til miljøet. Tigreren er stribet og lever alene, giraffen har lang hals og løber stærkt på savannen, mens mennesket har social adfærd, avanceret yngelpleje, fine muskler i ansigtet og i fingrene, samt logiske tankeevner og sprog. Derfor danner vi familie og opdrager børn, derfor kan vi udtrykke komplekse følelser, lave nyretransplantationer og computernetværk. Det er vores artspecifikke måde at tilpasse os omgivelserne på.

Hvis vi ikke evner at tilpasse os, fx ved ikke at kunne styre vores misundelse, jalousi, hævn- og magtinstinkter, ja så risikerer vi at bruge teknologien på en sådan måde, at vi uddør som art. Exit *Homo* er ikke noget usandsynligt scenario – og resten af livet på kloden vil desværre være totalt ligeglåd. Fordi mennesket ikke er mere unikt end en kakerlak eller et influenzavirus. Vi er ikke skabt

i Guds billede, vi har ingen speciel plads i tilværelsen. Og Gud vil desværre også være ligeglad når mennesket skubber sig selv ud i intetheden.

Heller ikke “vores” lille blå planet, eller endda “vores” solsystem, har nogen særstilling i universet. Jeg stoler på de astronomer, der fortæller, at mælkevejen med dets milliarder af stjerner kun er én ud af milliarder lignende galakser. Og jeg kan ikke se nogen anledning til at tro, at “vi” skulle være alene i kosmos. Hvis der findes trillioner og atter trillioner af stjerner derude, så er det ganske usandsynligt, at der ikke skulle findes milliarder af planeter, og endnu mere usandsynligt, hvis ikke tusinder af dem rummede liv. Måske meget mere primitivt end livet på denne jord, måske uendeligt meget mere avanceret. I hvert fald sandsynligvis totalt anderledes. Og Gud holder ikke øje specielt med “vores” lille planet.

Jeg har svært at forestille mig en meget anderledes beskrivelse af verden. Der vil selvfølgelig komme nye teorier og forklaringer, sandsynligvis før end vi aner det – videnskabshistoriens losseplads er fuld af gamle, dårlige forklaringer, og der er ikke meget der taler for, at de nuværende fysiske og biologiske teorier vil overleve særligt længe. Men på den anden side kan jeg ikke forestille mig, at de teorier og forklaringer, der kommer til at afløse de nuværende, vil være grundlæggende anderledes end det verdensbillede, som vi har levet med siden den såkaldte naturvidenskabelige revolution i 1600-tallet, og som indebærer at kosmos, jorden, livet og mennesket grundlæggende

følger blinde naturlove. Vi, og måske nogle andre højere pattedyr, har en “fri vilje”, bevares, men udfoldelsen er begrænset af naturlovene. Og som følge heraf, tror jeg ikke, at der findes “godt” eller “ondt” i verden som sådan. Moral er en fiffig evolutionær opfindelse, som sikrer menneskets overlevelse som socialt dyr. Psykopater formerer sig med andre ord heldigvis ikke lige så godt som mennesker med indbygget empati og evne til at skelne mellem godt og ondt.

Jeg har med andre ord ikke fantasi til at forestille mig noget andet end en sådan naturvidenskabelig grundfortælling. Jeg har hverken intellektuelle evner eller selvtillid nok til at sætte spørgsmålstegn ved den nuværende. Jeg er ikke nogen ikonoklast, ikke nogen paradigmebryder på tilværelsesforståelsens område. Som historiker elsker jeg at sætte spørgsmålstegn ved de etablerede myter og at finde nye fortolkninger ud fra de overleverede kilder, fordi jeg mener, at historien er en menneskelig konstruktion, og at der stort set findes lige så mange historier at fortælle, som der findes historikere. Historiefortællinger er med andre ord en slags selvbiografiske projektioner, som kan være meget interessante, men som der egentlig ikke findes nogen særlig grund til at stole på (især ikke religiøse myter). I forhold til naturvidenskaberne er jeg derimod som sagt troende. Jeg har taget deres verdensbillede til mig og jeg stoler på at det er grundlæggende rigtigt.

Dette er altså min tro. Den er jeg selvfølgelig ikke alene om, det vil sige, den er ikke en privat tro.

Mange af mine universitetskolleger, især de, der arbejder på de natur- og sundhedsvidenskabelige fakulteter, har en lignende tro på verdens sande tilstand, selv om de indimellem, og en smule selvbedragerisk, påstår, at de kun forholder sig til observationer og facts og ikke til trosforestillinger.

At være kristeligt troende

Hvor kommer Gud så ind i dette verdensbillede? Og hvad er Gud? Selv om jeg tror på biologiens syn på verden giver det for mig at se ikke nogen mening radikalt at biologisere Gud. Det er blevet hævdet, at Gud skulle kunne forstås som et "neuroteologisk" fænomen, dvs. at gudsoplevelsen skulle hænge sammen med kemiske og elektriske aktiviteter i visse dele af hjernen; fx har den canadiske psykolog Michael Persinger udført eksperimenter, der viser, at religiøse oplevelser kan fremkaldes ved at påvirke specifikke dele af hjernen gennem ændringer i det omkringliggende magnetfelt. Men den slags forsøg viser jo bare, at man bevidst kan fremkalde religiøse følelser og oplevelser med mere eller mindre teknologisk avancerede hjælpemidler. Det vidste sådan set både oldkirkens munke og Stanislav Grof, og det siger i hvert fald ikke meget om *hvad* Gud er.

På tilsvarende måde giver det for mig at se ikke megen mening at hævde, som en del evolutionsforskere gør (og nogle videnskabsjournalister med dem), at forestillingen om Gud er en evolutionær opfindelse, en kognitiv størrelse, som det intelligente dyr *Homo sapiens* har udviklet for at klare sig emotionelt i en truende og ustabil verden. For en

naturvidenskabeligt opdraget person er dette en selvfølgelig påstand – men den siger ikke noget om *hvad* Gud er.

Og selv om jeg er historiker giver det for mig at se heller ikke nogen mening at historisere Gud. Det har humanister og samfundsforskere prøvet på i snart to hundrede år, og det er mislykkedes, fordi Gud ikke er en kategori, der primært kan forklares historisk eller socialt. Religionssociologien kan selvfølgelig forklare hvorfor Gud ser forskellig ud i forskellige kulturer på forskellige tidspunkter. Det er jo altid en interessant intellektuel øvelse, men ligesom biologiske forklaringer siger den kun noget om menneskers forestillinger om Gud, ikke noget om *hvad* Gud er.

Spørgsmålet om hvad Gud er, er et metafysisk spørgsmål, der ikke kan reduceres til biologi eller kultur- og samfundsvidenskab. Og et metafysisk spørgsmål kræver et metafysisk svar. Jeg har ikke svendebrev i filosofi, så jeg skal ikke gøre mig alt for klog på metafysik. Jeg kan kun give et svar på hvad jeg selv mener at Gud er og hvordan Gud passer ind i mit naturvidenskabeligt prægede verdensbillede.

"Gud" er simpelthen det ord jeg vælger at bruge, når jeg vil tale om altings oprindelse og sammenhæng og om min egen afmægtighed og afhængighed. Men også det ord jeg bruger, når jeg vil tale om muligheden for frelse.

I mit naturvidenskabelige, men ikke helt igennem sekulære, verdensbillede har verden en begyndel-

se. Den er “opstået”, den er “blevet til” – jeg prøver bevidst at undgå at sige “blevet skabt”, fordi jeg ikke vil begrænse verdens opståen til en skabende handling – og jeg bruger ordet “Gud” for at betegne denne fantastiske men komplet uforståelige begivenhed.

Jeg bruger også ordet “Gud” for at betegne altings sammenhæng, dvs. når jeg vil tale om totaliteten af materie og energi i universet, herunder vor egen jord, med dets livsformer og mennesker, herunder mine nærmeste og mig selv. Kosmologerne fortæller mig, at al denne materie og energi stammer fra samme sted, en “singularitet” (som om det ord skulle gøre os klogere!). I min fortolkning betyder det, at Gud er allesteds nærværende, at Gud gennemstrømmer alt, at Gud er i os alle, også i mig, at Gud former hver fiber i min krop. I den forstand er jeg skabt af Gud og underkastet Guds almagt. I forhold til Gud er jeg mindre end et støvfnug, jeg er næsten intet. Gud har skabt mig og kan nårsomhelst tilintetgøre mig og lade mig vende tilbage til “Ham”. Eller er det en “Hende”? Eller et “Det”?

Der er for mig at se således ingen modsætning mellem at tale om Gud og at tale om den astro- og geofysiske beskrivelse af den kosmiske historie. Naturvidenskaberne fortæller mig, at jeg lever et kort øjeblik i en ydmyg afkrog af det ekspanderende kosmos, at mine atomer snart vil forsvinde tilbage ind i kredsløbet, at universet vil ekspandere yderligere, og at der om yderligere tredive milliarder år kun er spredte elementarpartikler tilbage, når varmedøden har sat ind.

Dette kombinerede naturvidenskabelige og teologiske verdensbillede, som (indrømmet) er eklektisk i forhold til en række verdensreligioner snarere end kristent, giver mig trøst. Jeg lægger min skæbne i Guds hænder. Gud giver, Gud tager. Det føles på en mærkelig næsten afsindig måde trøsterigt at vide at man er et støvfnug i mange milliarder års kosmiske udvikling (= Gud). Det gør det nemmere at falde i søvn om aftenen, uden at skulle lade sig gå på af sit korte, pulveriserende livs genvordigheder – og jeg skulle for øvrigt hilse og minde om, at stoikere og epikuræere tænkte i lignende baner for over to tusind år siden.

I denne gudopfattelse ligger der også et lige så mærkeligt og afsindigt håb om at vi mennesker trods alt længes efter det samme. At hvad enten vi taler om Gud i jødisk, kristen eller islamsk teologisk sprogbrug, eller om en kosmisk og biologisk evolution, så er det måske samme længsel efter mening, sammenhæng og frelse, der forener os, og at det til syvende og sidst bare er ordene der skiller os ad. Således har jeg en økumenisk drøm, nemlig at en slags ny vækkelse vil komme over verden, og at ikke bare muslimer, kristne, hinduer og nutidige stoikere vil begynde at tale sammen i samdrægtighed og fælles forståelse, men at også biologer og fysikere (og måske endda historikere; men næppe antropologer, de er jo hinsides alt håb) vil udbryde i samme tungetale. At vi alle, på denne nye pinsedag, vil lovprise den samme Gud. At vi vil vise ydmyghed overfor det, der er større og mægtigere end os selv. At foragt for opståelsesværket vil lede til at Gud, som jo er selvsamme

værk, vil straffe os ved at skubbe os ud i intetheden. At frelsen ligger i at genforenes med Gud. Af kosmos er jeg kommet, til kosmos skal jeg blive. Af kosmos skal mine børn atter opstå. Og så videre indtil verdens endeligt, når også Gud dør.

Thomas Söderqvist, f. 1946. Cand. phil. 1972, ph.d. i videnskabsteori i 1986, dr. phil. 1998 på en biografi om den danske nobelpristager Niels K. Jerne. Har undervist i videnskabshistorie på RUC i over 20 år og er siden 1999 professor i medicinshistorie og leder af Medicinsk Museion, Københavns Universitet. Forsker i de medicinske videnskabers nutidshistorie og i biografien som historisk og moralfilosofisk genre.

